

اصول ارتقای کلاس های چند پایه

مینا نیکزاد برندق

مقدمه

در عصری که مسائلی مثل کنترل جمعیت به دلیل انفجار جمعیت و در نتیجه کاهش زاد و کاهش تعداد دانش آموزان جامعه آموزشهای از راه دور مطرح است ، ضرورت تشکیل کلاسهای چند پایه در مدارس امری اجتناب ناپذیر به نظر می رسد و این در حالی است که انتظار والدین و جامعه از مدارس برای تربیت و آموزش مناسب فراگیران با توجه به مقتضیات زمان بالا بوده و این مهم را می طلبد که مسئولین مربوطه بررسی مدقانه ای را در مورد کلاسهای چند پایه ، نقاط ضعف و قوت آنها ، نحوه تشکیل ، چینش ، اداره و مدیریت و نحوه ی کنترل آنها و راههایی برای تقویت نقاط قوت و افزایش مزایا و کاهش نقاط ضعف و معایب آنها انجام داد.

در مقاله حاضر سعی بر آن است که بعد از بیان تعریف ، اهمیت ، ضرورت و تاریخچه ی تشکیل این کلاسها ، بررسی مختصری راجع به : علل و دلایل تشکیل این کلاسها ، چگونگی اداره آنها تدریس برای پایه های مختلف در یک زنگ ، معایب و محاسن این کلاسها انجام داده ۳سپس به بررسی اجمالی کلاسهای چند پایه ی استان چهار محال بختیاری پرداخته و کلاسهای چند پایه را از زبان یک معلم چند پایه جويا شده و در نهایت به نتیجه گیری و ارائه ی راهکار می پردازیم با امید به این که سهم هر چند بسیار مختصری در این راه دراز داشته باشیم .

تعریف و اهمیت

در دوره ابتدایی کلاسی را که با حضور دانش آموزان ۲ یا چند پایه ی تحصیلی و با تدریس یک معلم در یک اتاق درس تشکیل و اداره میشود ، کلاس چنر پایه می نامند با توجه به این که دوره ابتدایی ۵ پایه است ، بسته به شرایط مختلف و جمعیت فراگیران این کلاسها حداقل ۲ پایه و حد اکثر ۵ پایه اند و اهمیت تشکیل این کلاسها به دلیل تشکیل آنها برمی گردد که از جمله ی آنها می توان به این نکته اشاره کرد که با توجه به کاهش جمعیت کودکان لازم التعلیم بخصوص در روستاها و مناطق کم جمعیت و از طرف دیگر ضرورت تحصیل آن ها ، لازم است که کودکان محصل در پایه های مختلف در یک کلاس و در کنار هم و توسط یک معلم تربیت شده و آموزش ببینند.

تاریخچه

به قدمت آغاز تعلیم و تربیت گروهی است ، زیرا قبل از بوجود آمدن تعلیم و تربیت باشرایط کنونی که به صورت برنامه ریزی شده است ، امر آموزش و تعلیم و تربیت متناسب با نیازها و ارزشهای رایج هر زمان و الهام گرفته و متأثر از حکومتها ، جوامع ، فرهنگها، نظامها، خانواده ها و حتی فرقه ها به طرق مختلف جریان داشته است ، مقایسه ی ضمنی و ذهنی کوتاهی راجع به دو نظام کنونی و قدیمی تعلیم و تربیت ما را پیش از پیش در این راه کمک می کند .

«شرایط و علل وجود کلاس های چند پایه در روستا ها»

پراکندگی روستاها و عوامل خاص جغرافیایی ۲- کمبود جمعیت بطور اعم و کمبود تعداد دانش آموزان واجب التعلیم در برخی روستا ها به طور اخص ۳- استفاده از وجود کودکان به سن تعلیم رسیده در امور کشاورزی ، دامداری، قالی بافی و ... به منظور امرار معاش خانواده ۴- وجود مسائل و مشکلات متعدد مالی ، اقتصادی و کشاورزی در روستا ها ۵- فقدان ، یا نا مناسب بودن راه های ارتباطی بین روستا ها و شهر ها ۶- فقدان یا کمبود انگیزه ی قبول خدمت برخی معلمانم در روستاهای کم جمعیت و فاقد امکانات اولیه زندگی ۷- اظهار بی تفاوتی برخی از خانواده های به علت تجربه ی تلخ از بیپهودگی تحصیلات ابتدایی و علوم کارایی آن در زندگی روزمره آنان و نبود امکانات ادامه ی تحصیل در دوره راهنمایی ۸- عدم موافقت بیشتر خانواده های روستایی به تحصیل دختران به ویژه در مدارس مختلط ۹- کمبود اعتبارات و معلم کافی برای کاهش تعداد دانش آموزان قابل قبول به منظور گشایش مدارس جدید و یا کاهش تعداد پایه های یک مدرسه ۱۰ - بی توجهی شدید گذشته به وضع مردم روستاها از جهات مختلف و کوچ کردن بی رویه ی آنان به شهرها ۱۱- عدم استقبال عمومی مردم روستا از تعلیم و تربیت کلاسیک .

«چگونگی اداره کلاس و تدریس برای پایه های مختلف در یک زنگ»

برای رسیدن به مهم طرق سه گانه ی اداره ی کلاس مطرح می شود که عبارت است از :

طریقه محوری : برای هر پایه درس معینی پیش بینی می شود ، به طوری که حد اکثر ۳ گروه از فراگیران با فاصله ی معین مستقیماً با معلم کار می کنند و برای گروههای دیگر دروسی از قبیل : خط، نقاشی، گزارش نویسی، انشاء، تمرین حساب ، جمله نویسی و ... که نیاز کمتری به نظارت مستقیم آموزگار دارند منظور می شود ، بنابر این چون اساس کار معلم در هر ساعت حداکثر با ۳ گروه است و گروههای معینی در محور کار قرار می گیرند ، این روش را ، روش محوری می گویند بقیه کلاس ها را با تعیین تکلیف به انجام کارهای تمرینی مشغول می شوند ، گروه خود آموخت یا گروه فرعی می نامند.

گروههای محوری را برحسب تعداد محور ۱،۲،۳ می گویند . نکات مربوط به این روش : برای کلیه دروس هر پایه این روش استفاده می شود ، نکته ی دیگر اینکه کلاس های اول و دوم تحمل کمتری داشته و بیش از ۲۰ دقیقه در محور قرار نمی گیرند ، ضمن این که آموزگار باید وقت کلاس را تنظیم و از بلا تکلیفی فراگیران جلوگیری کند باید توجه داشت که تمرینان هر درس محور برای تثبیت یاد گیری و جلوگیری از شلوغی گنجانده می شود .

روش گروهی : تدریس درس و موضوع واحد : در یک جلسه درس به کلیه ی پایه های موجود در یک اتاق درس که به روش گروهی یا یک موضوعی و یا درس همان نامگذاری می شود و به این شرح است : الف) تدریس ماده ی درسی واحد به تمام پایه ها در یک لحظه : معلم درس معینی را یکباره برای کلیه گروههای موجود در یک اتاق درس ارائه می دهد ، پس از ذکر کلیات درس به طور مشترک به تناسب توانایی و اطلاعات قبلی و نیاز دانش آموزان هر پایه توضیحات اختصاصی را جداگانه در گروهها مطرح می کند ، این روش برای دروسی مثل : نقاشی، هنر ، خط، دینی و قرآن ، ورزش و تعلیمات اجتماعی و حداکثر در ۳ پایه ی نزدیک و متجانس تا حدودی عملی است ولی برای پایه ی اول عملی نیست.

ب) تدریس ماده ی درسی واحد به تمام پیه ها در یک جلسه به ترتیب نوبت : در این روش کلیه کلاس ها در یک جلسه ماده ی درسی معینی را به ترتیب نوبت درس می گیرد به این ترتیب که در یک زنگ برای تمام کلاس ها طرح درس ریاضی

را آماده و ابتدا به یکی از پایه ها بصورت محور چند دقیقه تدریس نموده و پس از تعیین تکلیف به کلاس بعدی می پردازد و همین طور تا سه کلاس

۳- طبقه مشترک محوری و گروهی : ترکیبی از دو روش قبلی می باشد . نکته مهم این که در هر سه روش انعطاف پذیری لازم است .
«مشکلات ، محدودیتها و معایب کلاس های چند پایه»

۱- برای تربیت معلمین این کلاس ها ، توجه و سرمایه گذاری فکری ، مادی لازم صورت نگرفته و همیشه ضعیف ترین و بی تجربه ترین معلمان به این گونه کلاس ها راه یافته اند

۲- افراد غیرمتخصص به خود اجازه ی دخالت در برنامه ریزی برای این گونه کلاس ها را می دهند۳- برخی مشکلات خاص آموزشی ویژه ی این کلاس ها عبارتند از :

الف) کمبود وقت : در صدر این مشکلات قرار دارد بطوری که در یک کلاس ۵ پایه در هفته ۱۳۲ ساعت ماده ی درسی وجود دارد که باید به تمامی پایه ها و تمامی دروس در این مدت اندک پرداخته شود . ب) نقصان تجربه و کمبود اطلاعات معلمان این مدارس در جزئیات امر

نا مناسب بودن ترکیب سنی دانش آموزان (که بین ۶ تا ۱۵ سال متغیر است) و حال آنکه همه ی آنها در یک کلاس بوده و یک نوع تنبیه و تشویق می شوند . ت) رفتارهای خانوادگی دانش آموزان . ث) ترکیب جنسی دانش آموزان دختر و پسر در یک کلاس . ج) کوچکی فضای آموزشی و کمبود اتاق درس که مشکلاتی مثل : عدم امکان تقسیم پایه ها برای کار گروهی و تدریس مستقل معلم و عدم امکان رعایت مسائل بهداشتی و وجود محدودیتها در استفاده از وسایل آموزشی و کمک آموزشی را بدنبال دارد . ح) نبود محیط غنی و عدم هماهنگی بین آموزش های مدرسه و خانواده . خ) انتقادات سریع معلمان به علت نامناسب بودن شرایط زندگی و امور آموزشی . د) فقدان تجهیزات اولیه آموزشی .

مشکلات جنبی و وابسته به شرایط و محدودیتهای مدارس روستایی که برخی از آنها عبارتند از : الف) عدم سکونت معلمان و رفت و آمدهای مکرر آنها و غیبت هایشان . ب) تعطیل شدن روزهای پنج شنبه . پ) سنگینی کار معلم چند پایه . ت) مسائل انضباطی فراگیران در رابطه با مسائل مختلف کمبود عاطفی ، سوء تغذیه ، ضعف جسمانی و سایر شرایط زندگی ث) کوچ کردن فصلی برخی خانواده ها به سایر نقاط . ج) ترک تحصیل به دلایلی مثل کوچ مسائل اقتصادی و... چ) عدم نظارت و همکاری خانواده ها در امر تحصیل . ح) نارضایتی معلمان به دلیل داشتن شرایط سخت . خ) عدم رعایت برنامه و نظم کلاس داری . د) ضعف و عقب ماندگی تحصیلی به علت مسائل سالهای قبل . و) کمبود اطلاعات معلمان در مورد شیوه ی اداره و تدریس در این کلاس ها یک چهار چوب برای اصلاح برنامه درسی :

برنامه ی درسی تعیین شده

مرور برنامه ، تجزیه و تحلیل حداقلی قابلیت های یادگیری

تشخیص مهارتهای مرتبط و مشترک و مهارت تدریس مستقیم و غیر مستقیم

تطبیق برنامه ی درسی برای متناسب کردن آن با شرایط محلی و بومی

تهیه ی مواد آموزشی و کمک آموزشی مناسب

آزمایش و اجرای برنامه ی درسی تطبیق یافته

ارزشیابی

- نقش و وظایف معلم چند پایه و ویژگیهای کلی او:

معلم چند پایه باید یک معلم مجرب و متخصص بوده و علاوه بر داشتن ویژگی های یک معلم عادی صفات و ویژگی های زیر تا حد بالاتری داشته باشد :

ایثار، گذشت ، فداکاری، دلسوزی و مهربانی ، صبر و شکیبایی، تلاش و کوشش فراوان ، صلاحیت تعهد ، مهارت در زبان رایج آن اجتماع ، داشتن مهارت های بسیار پیشرفته در برقراری ارتباط ، مدیریت کارآمد و اثر بخش در کلاس درس علاقه و اشتیاق به کار و پشتکار فراوان .

«ضرورت کلاس های چند پایه »

افزایش کلاس های چند پایه و تحت پوشش قراردادن تعداد قابل توجهی از فراگیران دوره ی ابتدایی در این گونه کلاس ، تغییر و جابه جایی مداوم معلمان ، عدم توانایی اولیا به همراهی و مشارکت در آموزش ، کمبود وقت برای برنامه ریزی توسط معلم ، رویکرد جدید کتب درسی دوره ابتدایی و دامنه ی فعالیتها و از سوی دیگر به جهت همکاری و همیاری با معلم در فرآیند یاد دهی - یادگیری و بهبود بخشی به آموزش و جلوگیری از افت تحصیلی در کلاس های چند پایه و افزایش نرخ ارتقاء و تقویت انگیزه ی تدریس معلمان در کلاس های مذکور ، استفاده از نرم افزارهای آموزشی و لوح های فشرده ی آموزشی و کمک آموزشی مرتبط ضرورت دارد و لازم است با توسعه و ترویج فرهنگ استفاده از رایانه و CD های آموزشی و اهتمام به فعالیتهای فوق برنامه ، زمینه ی تعمیق در یادگیری و ارتقاء تحصیلی دانش آموزان روستایی مناطق محروم فراهم گردد .

«اهداف این کلاس ها »

تلاش در برقراری فرصت برابر آموزشی خصوصاً در مدارس روستایی ۲- استفاده از رایانه به عنوان یک معلم کمکی در کلاس های چند پایه ۳- استفاده مطلوب از زمان در آموزش فراگیران و صرفه جویی در وقت کلاس های چند پایه ۴- غنی سازی برنامه ها و فعالیتهای آموزشی و تعمیق یادگیری ۵- تسریع در امر دستیابی معلمان و دانش آموزان به حجم وسیعی از معلومات ، اطلاعات و مطالب علمی - آموزشی در زمان محدود ۶- بهبود بخشی به آموزش کلاس های چند پایه و جلوگیری از افت تحصیلی ۷- جذاب سازی محیط آموزشی و فراهم نمودن امکانات آموزشی متناسب با پیشرفت علم و دانش در مناطق محروم و کم جمعیت ۸- افزایش ضریب ماندگاری آموخته های فراگیران .

کمیته راهبردی و اجرایی در منطقه

- معاونت آموزشی و پرورشی عمومی - کارشناس آموزش و پرورش ابتدایی - کارشناس تکنولوژی و گروه های آموزشی آموزش عمومی - یک نفر معلم راهنما - یک نفر از آموزگاران کلاس های چند پایه ی مجری طرح .

وظایف کمیته ی راهبردی و اجرایی منطقه :

تدوین جدول زمان بندی جلسات برنامه ریزی شده در منطقه و تنظیم صورت جلسات - تعیین مدارس مجری طرح کلاس ها ی چند پایه بر اساس سهمیه ی اعلام شده از سوی سازمان آموزش و پرورش و شرایط خاص خود- تعیین آموزگاران

واجد شرایط مجری طرح - تحویل رایانه و CD های آموزشی از سوی سازمان آموزش و پرورش در وقت مقرر - تحویل به موقع رایانه و CD های آموزشی بصورت رسمی به مجریان طرح .

برنامه ریزی جهت نظارت و راهنمایی مستمر بر اجرای طرح در طول دوره - تدوین و تنظیم گزارش از نحوه ی اجرای طرح به همراه نقطه نظرات پیشنهادی و ارسال به سازمان آموزش و پرورش - برنامه ریزی برای ارزشیابی پایانی از فرآیند کار .

حیطه ی تحت پوشش این طرح :

برنامه بهبود بخشی به کلاس های چند پایه در سال تحصیلی ۸۶-۸۷ ه . ش نیز به عنوان یکی از فعالیتهای اولویت دار حوزه ی معاونت آموزش و پرورش عمومی تعیین گردیده و در این راستا طرح تشکیل کلاس های چند رسانه ای با استفاده از رایانه و نرم افزارهای آموزشی ویژه کلاس های چند پایه بصورت یک کار جدید و نو اجرا خواهد شد . بدلیل محدودیت منابع مالی و تجهیزاتی و آزمایشی بودن تنها پنجاه کلاس چند پایه در مناطق آزمایشی مورد بررسی قرار گرفته است .

کلاس چند پایه از زبان یک معلم چند پایه

در ادامه شما مصاحبه ای را می خواندید که با آقای رحمتی معلم کلاس ۴ پایه در منطقه ی زنجانرود صورت گرفته است در ابتدا تعریف و اهمیت کلاس چند پایه را از ایشان جویا شدیم

به طور کلی کلاس چند پایه به کلاسی گفته می شود که در یک زمان مشخص چند پایه در یک کلاس توسط یک معلم اداره می شود و اهمیت آن به این دلیل است که در مناطق روستایی که کم جمعیت بوده و روستاها از یکدیگر دورند و رفت و آمد با مشکل مواجه است اجباراً باید از وجود چنین کلاس هایی بهره جست ، در مناطقی که چنین مشکلاتی ندارند چند مدرسه کم جمعیت را روی هم ضمیمه می کنند تا مشکلات موجود مرتفع شود .

نحوه ی تشکیل ، دلایل و ضرورت آنها :

کلاس چند پایه بسته به تعداد پایه ها و تعداد دانش آموزان هر پایه می تواند تشکیل شود که حتی می توان در کلاس جهت تمرکز حواس دانش آموزان از چند تخته سیاه استفاده نمود یا کلاس را به شکل یو (یو شکل) مرتب کرد که چیدمان دانش آموزان به طرق مختلف بسته به نوع روش تدریس و علاقه مندی معلم جهت استفاده از روش های تدریس مختلف است و ضرورت آن می تواند حداقل دو دلیل داشته باشد : ۱- دانش آموزان در این کلاس ها به رشته شناختی و اجتماعی می رسند و هم چنین این کلاس ها منجر به کاهش رفتارهای ضد اجتماعی دانش آموزان می شود . ۲- از لحاظ اداری - چون تعداد دانش آموزان این پاتیه ها کمتر است از نظر اقتصادی برای دولت مقرون به صرفه است .

چگونگی اداره این کلاس ها و تدریس برای پایه های مختلف در یک زنگ را چگونه ارزیابی می کنید .

اداره کلاس چند پایه کمی حساس تر از کلاس تک پایه است به این خاطر که با گروههای سنی مختلفی از دانش آموزان سر و کار داشته و کلاس باید برای همه مفرح باشد و معلم و دانش آموزان احساس دوستی با یکدیگر بکنند و معلم بتوانمندی دانش آموزان اعتماد داشته و برنکات مثبت آنها تأکید کند و از تنبیه بپرهیزد همچنین از مواردی مثل مسخره کردن شاگردان ، تهیه کردن آنها به وسیله نمره و موارد دیگر که می توان نام برد به عنوان اهرم فشار و تنبیه استفاده نکرده و از آنها اجتناب کند . و به منظور تدریس کردن برای پایه های مختلف در یک کلاس ، باید یکی از پایه ها را به عنوان محور اصلی تدریس در نظر گرفت و برای پایه های دیگر تکلیف ارائه نمود .

معایب کلاس های چند پایه :

معایب مختلفی دارد که از جمله آن می توان به این موارد اشاره کرد : ۱- کمبود وقت ۲- حواس پرتی دانش آموزان ۳- عدم تناسب سنی دانش آموزان ۴- عدم تناسب کتاب های درسی با توان یاد گیری دانش آموزان این کلاس ها ۵- کمبود معلمان آموزش دیده و متخصص جهت اداره ی این کلاس ها ۶- عدم توجه مراکز تربیت معلم به وجود این کلاس ها در مناطق و عدم آموزش معلمان جهت رو به رویی با مشکلات این نوع کلاس ها و...

در کنار این همه معایب آیا محاسنی هم می توان برای این کلاس ها ذکر کرد ؟

این کلاس ها محاسنی نیز دارند مثل : ۱- رشد اجتماعی ، شناختی و عاطفی دانش آموزان ۲- ایجاد زمینه ی یادگیری در بعضی از دروس از جمله ریاضی ۳- تدریس مشترک برخی از مفاهیم ۴- مرور مطالب برای دانش آموزان پایه های بالاتر و ایجاد زمینه ی یادگیری برای دانش آموزان پایه های پایین تر .

نظر کلی شما راجع به کلاس داری و تعامل با دانش آموزان در این گونه کلاس ها :

کلاس داری نیز با توجه به اجرای روش های تدریس مختلف می تواند متفاوت باشد ، دانش آموزان گروه بندی و تکلیف از سوی معلم ارائه می شود ، که در این میان معلم در برخی مواقع باید از تدریس و ارزشیابی فردی هم استفاده کند . وقتی معلم تکلیف ارائه می کند ، دانش آموزان دو به دو با یکدیگر تعامل دارند (تعداد گروه بستگی به پایه دارد) و این تعامل در کل با معلم نیز صورت می گیرد که در حین تدریس به عنوان مثال در روش پرسش و پاسخ که تعامل دو طرفه بین معلم و دانش آموزان صورت می گیرد .

«چینش کلاس های چند پایه

»
با توجه به علایق معلم و سلیقه ی او ، روش تدریس ، سطح و میزان توانایی فراگیران و شرایط و امکانات موجود می تواند متفاوت بوده و شکل بخصوصی به خود گیرد ولی دو شیوه ی معمول آن به شرح زیر است .

روش U شکل : ترتیبهای این روش در این است که معلم احاطه ی کامل به کلاس بخصوص به نقاط کور آن داشته و همه به راحتی با یکدیگر و با معلم تماس چشمی دارند .هم چنین معلم می تواند با نشان دادن فراگیران دارای مشکل بخصوص مشکلات شنیداری در ردیف ها و قسمت های جلویی و نزدیک تخته آنها را نیز بر جریان یاد دهی - یادگیری وارد کرده و از مشکلاتشان بکاهد .

با کمی دقت بر روی چینش بالامتوجه می شویم که این چینش نیز دارای مزایای بسیاری نسبت به چینش های معمولی بوده و به چینش مثلی معروف است ، به شرطی که تعدادردیفها زیاد نشده بلکه در صورت ازدیاد فراگیران ، این ردیف ها با فاصله ی کمی از یکدیگر تکرار شده و زیاد به طرف قسمت پشتی کلاس کشیده شوند .

نتیجه گیری و پیشنهادات :

نتیجه می گیریم که با توجه به شرایط مناطق بخصوص مناطق محروم ، وجود این نوع کلاس ها کاملاً ضروری بوده و این کلاس ها توأم با مشکلات ، محدودیتهای ، معایب ، نقاط ضعف و همچنین نقاط قوت و محاسنی هستند که آموزش و پرورش باید در جهت کاهش نقاط ضعف ، محدودیت و مشکلات و همچنین تقویت نقاط قوت این گونه کلاس ها با توجه به این که تعداد قابل توجهی از دانش آموزان را پوشش می دهد بکوشد برخی را هکارهای پیشنهادی عبارتند از :

ضرورت تقویت مراکز تربیت معلم و گنجاندن واحدی با عنوان کلاس های چند پایه در آن تا موقع رفع ضرورت و گذراندن کارورزی کلاس های چند پایه .

استفاده از معلمان کمکی و نیمه حرفه ای مثل ناظران که در تدریس به معلمان کمک می کنند بویژه اگر عضو جامعه ی محلی باشند .

استفاده از معلمان همسال و همتا یعنی کودکان دارای توانایی تدریس به عنوان کمک معلم و تحت نظارت او .
افراد جامعه والدینی که می توانند در فرآیند تدریس به نحو مؤثری مورد استفاده قرار گیرند ، این امر می تواند ارتباط نزدیکی بین جامعه و مدرسه نیز ایجاد کند .

در نظر گرفتن تسهیلات ویژه برای این گونه معلمان و افزایش حقوق و مزایا .

منابع و مأخذ

برچ ، ایان و لالی ، مابیک ، تدریس چند پایه در مدارس ابتدایی ، ترجمه پریش جعفری ، چاپ اول ۱۳۷۹ ، تهران ، دفتر همکاریهای علمی بین المللی وزارت آموزش و پرورش و انتشارات فرا شناختی اندیشه .
رئوف رضایی ، رضا ، برنامه ریزی تدریس و اداره کلاس های چند پایه ، چاپ کامران .